

BULLERBYN – EN TVÅNGSTRÖJA

Debattartikel publicerad i Arkitekten, nr 12, 2004

Lagstiftning, forskning och planering kring ljudfrågorna måste underbyggas av betydligt mer mångfacetterade förhållningssätt till stad och ljud, än de som återfinns i de riktvärden för trafikbuller som riksdagen antog 1997. Boverkets förslag till skärpning av riktvärdena kan innebära att Stockholm inte klarar målet på 20.000 nya bostäder, menar Björn Hellström och Catharina Dyrssen.

Riktvärdena för buller och miljö kvalitetsmål i stadsmiljö riskerar att bli en tvångströja för hållbar stadsbyggnad och stadsutveckling. Genom sitt snäva perspektiv motarbetar det en djupare diskussion kring frågor om ljud och stad. För att kunna hantera ljudfrågorna, som blir allt angelägnare, måste i stället lagstiftning, forskning och planering underbyggas med betydligt mer mångfacetterade förhållningssätt till stad och ljud.

Förra vintern stoppade Länsstyrelsen planeringen av nya bostäder på Oxtorgsgatan i centrala Stockholm. Skälet är att bullernivåerna anses för höga. Beslutet grundar sig på de riktvärden för trafikbuller som antogs av riksdagen 1997 (proposition 1996/97:53). Bland annat fastslås att bostadshus inte bör exponeras för ljud som överskrider riktvärdet för "god miljö kvalitet", vilket är satt till genomsnittligt 55 decibel ljudnivå över dygnet vid fasad. Att stora delar av Stockholm stad överskrider riktvärdet är en tydlig fingervisning om hur direktivet kan komma att försvåra framtida bostadsbyggande. Effekten blir färre bostäder och fler kontor i city, eftersom kontor är undantagna direktivet. Det fastslås även att bostäder bör ha tillgång till en tyst sida, med betydligt lägre bullervärden. Därmed har direktivet också en inverkan på själva utformningen av framtidens bostäder – kvartersbebyggelse prioriteras på bekostnad av t.ex. punkthusbebyggelse. Detta är problematiskt av flera principiella skäl. Dels innebär det att gränsvärdet direkt och utan analys av stadsbyggandets vidare sammanhang griper in i stadens arkitektoniska utformning. Dels förskjuter det ljudproblemen från källan (moto-

terna, däcksljuden, flyg- och spårbunden trafik) till problemens konsekvenser (den byggda omgivningen), vilket närmast framstår som en miljöpolitisk paradox. Dessutom är de föreslagna kvarterslösningarna många gånger olämpliga. Till exempel är punkthus ofta billigare och lättare att anpassa till topografin eller i en förtätning av staden. Om- och påbyggnader av äldre fastigheter kräver ofta lösningar som inte alls disponeras efter den äldre kvartersstrukturen – till exempel enkelsidiga lägenheter eller bostäder uppe på taken.

Det finns ytterligare en paradox i förslaget. Bakom riktvärdena och dess svans av miljönormer tycks föreställningen om gatan vara reducerad till antingen en bullerkorridor, som alltså kräver motkompensation av "en tyst sida", eller en stillsam småstads- eller bakgata. Man kan fundera över vad människor prioriterar när de bosätter sig i storstaden. Stockholms lägenhetspriser i city tyder ju på att det finns andra kvaliteter som värderas än, eller möjligen förutom, tystnad utanför porten. Man kan också fråga sig varför alla bostäder skall normeras efter samma mall, när man numera i övrigt gör mer situationsanknutna och sammanvägda kvalitetsbedömningar för lägenheter. Länsstyrelsens bullerbeslut kritiserades också följdriktigt av Stadsbyggnadskontoret i Stockholm.

Riktvärdena tar också stöd av EU-direktivet om omgivningsbuller som antogs av Europaparlamentet 2002 (2002/49/EG). I direktivet, som är formulerat som en gemensam handlingsplan om miljö kvalitetsnormer, finns också ett beslut om att alla större städer inom medlemslän-

derna med mer än 250 000 invånare ska upprätta så kallade strategiska bullerkartor. För ett år sedan inventerade Stockholms Miljöförvaltning bullersituationen i Stockholms innerstad. Det fastslås i rapporten – Kartläggning av buller i Stockholms innerstad – att omkring 180 000 stockholmare exponeras för ljudnivåer utanför sina bostäder som överskrider direktivets riktvärden. I rapporten skriver man att dessa strategiska bullerkartor ska vara "ett viktigt underlag i den fysiska planeringen".

Nyligen presenterade Boverket rapporten *Tillämpning av riktvärden för trafikbuller vid planering för och byggande av bostäder*, på uppdrag av regeringen. Deras bedömning är att det krävs starka motiv för att bevilja avsteg från de fastslagna riktvärdena. Rapporten har redan haft effekt på planeringen av bostäder i Stockholm. I detaljplanen för Skatteskrapan, som ska byggas om till studentbostäder, underkänner Boverket Länsstyrelsens beslut om att kringgå riktvärdena. Länsstyrelsen anser att studentbostäderna kan räknas som tillfälliga bostäder, medan Boverket menar på motsatsen. Boverkets förslag till skärpning av riktvärdena kan således innebära att Stockholm inte klarar av målet om 20 000 nya bostäder. Samtidigt finner man motstridiga formuleringar i rapporten. Man skriver att "Avvägningar, som innebär avsteg från bullerriktvärdena i samband med planering för nya bostäder, bör kunna komma i fråga i samband med komplettering av befintlig bebyggelse i centrala delar av städer och tätorter med bebyggelse av stadskaraktär, t.ex. ordnad kvartersstruktur och tätare bebyggelse vid knutpunkter längs kollektivtrafikstråken". Man framhåller även att det saknas relevanta metoder för att inventera och analysera komplexa ljudmiljöer. Boverkets formuleringar är i högsta grad motstridiga deras egna slutsatser. Man bör därför fråga sig varför det är så bråttom med att leverera förslag om hur bullerriktvärdena bör tillämpas då det uppenbarligen saknas relevant kunskap.

Vi menar att Boverkets tolkning av riktvärdena och EU-direktivet visar på en grov förenkling av stads ljuds landskapet och att normerna omöjliggör alternativa, mer lyhörda strategier. Stadens ljud kan inte ensidigt tolkas och regleras utifrån decibelvärden. För att förstå ljud i staden måste flera kunskapsområden samverka, till exempel utifrån arkitektoniska, akustiska och estetiska kriterier, psykosociala och kulturella beteendemönster och perceptuella fenomen. Detta kan inte reduceras till förenklade problemställningar där buller ställs mot tystnad. Riktvärdena och EU-direktivet är huvudsakligen baserade på internationell forskning inom teknisk akustik och psykoakustik. Dessa kunskapsfält, som lägger tonvikten på bullernormer och hälsoaspekter, är självklart utomordentligt viktiga. Men, varför satsas det uteslutande på defensiva normer och gestaltningskoncept? Varför behandlas ljuden uteslutande som problem, som buller? Vad består de ljudmiljöer av som ger 55 decibel? Eller 56 decibel? Måste den urbana ljudmiljön nödvändigtvis vara tyst, skulle ljuden inte rent av kunna vara kvalitetshöjande?

Den gängse föreställningen är att arkitektur enbart handlar om statiska och materiella artefakter – byggnader, torg etc. Arkitektur är dock lika mycket en fråga om immaterialitet och interaktion. I den samtida arkitekturdiskussionen problematiseras detta till exempel genom begreppet "det flytande rummet", som löser upp det traditionella platsbegreppet, och som ställer viktiga frågor kring det offentliga rummets användning, förändringskrafter, tillgänglighet etc. Koncentrationen ligger på stadens flyktiga tid-/rumsrelationer och interaktiva platsfenomen manifesterade via infrastruktur, ljud, ljus, bilder, digital media etc. Denna uppfattning ger utrymme för en djupare diskussion; att ljud och ljudrum, just genom sin föränderlighet och sina överskridningar av visuella och materiella gränser, också utgör en fruktbar ingång till förståelse av den nutida staden i vidare bemärkelse.

Vi råder därför regeringen och Boverket att ifrågasätta bullerriktvärdena. Istället bör man anlägga ett helhetsperspektiv på ljudproblematiken. Vi vill att man klargör att stadens ljud inte ensidigt kan tolkas och regleras utifrån decibelvärden, utan att de offentliga och privata ljudrummen är centrala för hur vi tolkar och uppfattar den fysiska miljön. I ett sådant perspektiv behöver en plats som "låter bra" inte nödvändigtvis vara tyst, utan snarare handlar det om en plats vars ljudmiljö som blir begriplig genom att ljuden ger stöd åt de verksamheter som där äger rum. I nästa steg bör berörda myndigheter tillsammans med bland andra stadsplanerare och arkitekter diskutera ljudformgivning på ett professionellt plan, på samma sätt som man under senare år börjat diskutera ljussättning av den fysiska miljön. Man skulle rent av – som i en nyanserad variant av Luigi Russolos bullermanifest från 1913 – kunna tillsätta akustiska stadsplanerare.

Björn Hellström, tekn. dr., arkitekt, akustisk designer, Konstfack

Catharina Dyrssen, arkitekt och musikvetare, docent Chalmers Arkitektur

Artikelförfattarna är också verksamma i Urban Sound Institute (USIT), som fr.o.m. januari 2005 kommer att bedriva ett konstnärligt FoU-projekt i ämnet ljud och stad, tillsammans med två tonsättare vid Musikhögskolan i Göteborg samt en akustiker. Projektet är finansierat av Vetenskapsrådet.